

УДК 342.36:342.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.22>

ДО ПИТАННЯ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ УЗУРПАЦІЇ ВЛАДИ (КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Марцеляк О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-6686-0255*

Марцеляк О.В. До питання сучасного розуміння узурпації влади (конституційно-правовий аспект).

Вказується, поглиблений аналіз державотворчих процесів цілого ряду країн, особливо держав, які виникли на теренах колишнього радянського союзу, засвідчує, що окремі з них незважаючи на задекларовані на рівні національних конституцій демократичні засади державного і суспільного розвитку проявляють тенденції або уже навіть практично реалізують конкретні кроки до узурпації влади. При цьому зазначимо, що зовні державне будівництво (розвиток конституційної доктрини та практики державотворення цих країн) відбувається в цілому до вироблених міжнародною спільнотою шляхів демократичного розвитку і в рамках приписів Основного закону цих країн.

В статті досліджується правова природа узурпації влади. Звертається увага, що сьогодні у світі все частіше мають місце прояви незаконного захоплення влади, особливо це характерно для держав, які виникли на теренах колишнього радянського союзу. При цьому зовні державне будівництво цих країн відбувається в цілому до вироблених міжнародною спільнотою шляхів демократичного розвитку і в рамках приписів їх Основного закону. Це переконливо підтверджує, що ХХІ ст. характеризується виробленням нових форм узурпації влади і на прикладі Росії акцентується увага на таких формах. Робиться висновок, що узурпація влади в цій країні характеризується тим, що інститут президента втратив ознаки демократично сформованого органу державної влади. Глава держави зосередив у себе повноваження, що засвідчують явне присвоєння ним владних функцій інших органів влади, перевищення повноважень, зловживання владою, припинення конституційно створених інститутів, органів і легітимно призначених осіб, порушення цілого ряду законодавства, яке регламентує статус, функції, компетенцію, форми та способи діяльності вищих органів влади, встановлення жорсткого контролю та використання інших важелів впливу на діяльність орга-

нів влади федерації та її суб'єктів. Це супроводжується політичною корупцією, використанням різного роду підкупу представників влади і державних службовців, змовою В. Путіна з представниками інших гілок влади, фракціями парламенту, що маскується під виглядом політичного суперництва. Таким чином різноплановий характер узурпації влади в Росії на конституційному рівні проявився у масових порушеннях встановлених Основним законом країни прав і свобод людини і громадянина, трансформації встановлених конституцією форми правління, політичного режиму, державного устрою.

Ключові слова: Конституція, влада, захоплення влади, узурпація влади, права людини, вибори, органи влади, конституційна реформа.

Martselyak O.V. With regards to the issue of power usurpation current comprehension (constitutional and legal aspect).

It is indicated that an in-depth analysis of the state-building processes of a number of countries, especially the states that arose on the territory of the former Soviet Union, proves that some of them, despite the democratic principles of state and social development declared at the level of national constitutions, show tendencies or even practically implement concrete steps towards usurpation of power. At the same time, we should note that outwardly, state building (the development of the constitutional doctrine and state-building practice of these countries) takes place in general according to the ways of democratic development developed by the international community and within the framework of the provisions of the Basic Law of these countries.

The article examines the legal nature of power usurpation. Attention is drawn to the fact that the crime of illegal seizure of power is increasingly occurring in the world today, especially for the states that emerged on the territory of the former Soviet Union. At the same time, the state development of these countries nominally originates in accordance to the democratic steps acceptable by the international community and

within the framework of the prescriptions of their Fundamental Law. This convincingly confirms that the 21st century is characterized by the development of new forms of power usurpation, and on the example of Russia, attention is focused on such forms. It is concluded that the usurpation of power in this country is characterized by the fact that the institution of the president has lost the features of a democratically formed body of state power. The head of the state has concentrated powers oneself, which clearly indicates his attempt to appropriate the other authorities power functions, excess of powers, abuse of power, termination of constitutionally created institutions, bodies and legitimately appointed persons, violation of a whole range of legislation that regulates the status, functions, competence, forms and methods of activity of higher authorities, establishment of strict control and use of other levers of influence on the federation and its subjects authorities activities. This is accompanied by political corruption, the use of various types of bribery for government officials and civil servants, V. Putin's collusion with representatives of other governmental branches, parliamentary factions, which is disguised as political rivalry. Thus, the multifaceted nature of the usurpation of power in Russia at the constitutional level manifested itself in massive violations of the rights and freedoms of individuals established by the Fundamental Law of the country, transformation of the form of government, political regime, and state system established by the constitution.

Key words: Constitution, power, seizure of power, usurpation of power, human rights, elections, authorities, constitutional reform.

Постановка проблеми. Поглиблений аналіз державотворчих процесів цілого ряду країн, особливо держав, які виникли на теренах колишнього радянського союзу, засвідчує, що окремі з них незважаючи на задекларовані на рівні національних конституцій демократичні засади державного і суспільного розвитку проявляють тенденції або уже навіть практично реалізують конкретні кроки до узурпації влади. При цьому зазначимо, що зовні державне будівництво (розвиток конституційної доктрини та практики державотворення цих країн) відбувається в цілому до вироблених міжнародною спільнотою шляхів демократичного розвитку і в рамках приписів Основного закону цих країн. Це переконливо підтверджує, що ХХІ ст. характеризується виробленням нових форм узурпації влади, а відповідно з боку громадськості і наукової спільноти має бути підвищена увага до цього феномену.

Стан дослідження. Проблема узурпації влади, її наслідки для державного будівництва

здебільшого перебували у полі зору вітчизняних науковців, які розглядали це питання переважно в рамках загальної площини кримінально-правової охорони основ національної безпеки України (М.І. Бажанов, В.І. Борисов, В.В. Голіна, В.П. Ємельянов, В.А. Мисливий, М.І. Мельник, В.П. Тихий, М.І. Хавронюк та інші). В аспекті конституційного права феномен узурпації влади майже не досліджувався за винятком окремих робіт, наприклад, робота В. Мойсика «Конституційність як предмет конституційного контролю і правосуддя». Тому й існує потреба в аналізі цієї проблематики саме через призму конституційного права.

Мета статті. У фокусі такої уваги має бути не тільки питання наскільки загальноприйняте розуміння узурпації влади реалізується на практиці національного державного будівництва окремих країн, а й які «нововведення» сьогодні характерні у цій сфері, як це проявляється у процесах правотворення і державотворення, як законодавча, виконавча та судова влади й політичні еліти сприяють узурпації влади, як відбувається нехтування принципами верховенства права, людиноцентризму, неефективно здійснюється конституційний судовий контроль за цими порушеннями. Усе це виступає елементами формування авторитарних режимів, виробленням такого механізму публічної влади та правової системи, де немає місця громадянському суспільству, політичній та ідеологічній багатоманітності, нехтуються інтереси меншості і т. ін. Отже, не претендуючи на розгляд у рамках цієї статті всіх особливостей політико-правового феномену узурпації влади, ми будемо намагатися розкрити його конституційно-правові аспекти, зокрема, як завдяки конституційним процесам суспільство і держава можуть «дрейфувати» до авторитаризму; якими конституційними ризиками не слід нехтувати, щоб не допустити узурпації влади в країні; які напрями конституційно-правового регулювання питань конституційності державотворчих процесів та політичної діяльності в країні мають здійснюватися тільки на основі конституції й відповідних законів, якими закладені міжнародні стандарти державного управління; чому вироблена світовою спільнотою конституційна модель спрямованості діяльності держави, головним обов'язком якої є утвердження і забезпечення прав і свобод людини, не можуть бути порушені чи обмежені.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що в літературі і науковій, і словниковій, термін узурпація трактується майже однаково. Так, В. Мойсик щодо поняття узурпації пише: «(від лат. *usurpatio* – заволодіння, незаконне захоплення, зловживання) використовується, зокрема, для позначення неконституційності захоплення влади певним посадовцем чи гру-

пою посадовців у немонархічній державі, перевищення своїх або привласнення собі чужих повноважень» [1, с. 78]. В.А. Мисливий зазначає, що узурпація влади «(від лат. *usurpatio* – «заволодіння») означає захоплення (утримання) влади насильницьким шляхом, вчинене з порушенням закону, або незаконне привласнення владних повноважень, чи захоплення влади з використанням хитрощів» [2, с. 223].

В Юридичному науково-практичному словнику-довіднику відносно характеристики цього феномену зазначається: «Узурпація влади (анг. *usurpation of authority*) – насильницьке незаконне захоплення влади або її привласнення будь-якою особою або групою осіб, а також привласнення собі чужих владних повноважень. Узурпувати можна і легітимно сформовану владу, якщо нею зловживати, тобто використовувати з протизаконною метою на шкоду суспільству і державі, перевищувати владні повноваження» [3, с. 426].

В Юридичній енциклопедії стверджується, що «узурпація державної влади (лат. використання, незаконне захоплення, зловживання) – насильницьке захоплення державної влади або її присвоєння будь-якою партією, організацією, держ. органом чи посадовою особою, яким така влада або певний обсяг влад. повноважень за конституцією і законами не належать. Може мати місце в результаті державного перевороту чи військового перевороту тощо». [4, с. 467].

У Політологічному словнику узурпація влади визначається як «(*usurpation of power*, від лат. *usurpatio*) – протизаконне захоплення, незаконна дія, привласнення чужих прав на владу (на володіння нею і використання)» [5, с. 716].

Вище зазначені підходи до розуміння узурпації влади приводять нас до загального висновку, що це може відбуватися шляхом протиправного (неконституційного) захоплення влади, що може здійснюватися завдяки:

- збройному заколоту, в результаті державного перевороту чи в результаті військової змови;

- присвоєння чужих владних повноважень шляхом перевищення повноважень чи привласнення собі чужих повноважень;

- зловживання владою, тобто використання її з протизаконною метою на шкоду суспільству і державі;

- розпуску конституційно створених органів і легітимно призначених осіб при відсутності на те законних повноважень, з застосуванням чи погрозою застосування сили замість обрання чи призначення у порядку, визначеному конституцією або законом.

Таким чином узурпація влади може являти собою як насильницькі дії, які є очевидними своєю суспільною небезпечністю та протиправністю

(збройний заколот, державний перевороту, військова змова), так і ненасильницькі, які відбуваються завдяки виробленню відповідної стратегії цілком легітимними представниками окремих гілок влади стосовно захопленню державної влади (присвоєння чужих владних повноважень шляхом перевищення повноважень чи привласнення собі чужих повноважень; зловживання владою; розпуск конституційно створених органів і легітимно призначених осіб при відсутності на те законних повноважень тощо).

Суб'єктами узурпації влади можуть виступати будь-які особи або група осіб, партії, громадські організації, громадські діячі, очільники військових структур, лідери сепаратистських рухів, керівники терористичних угруповань, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, яким влада або певний обсяг владних повноважень за конституцією і законами не належать.

На окремі з цих аспектів звертає увагу й Конституційний Суд України. Так, вітчизняний орган конституційного контролю у справі про здійснення влади народом дійшов висновку, що узурпація державної влади означає неконституційне або незаконне її захоплення органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями тощо. Гарантією недопущення узурпації державної влади є, зокрема, закріплені Конституцією України принципи здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6) та положення, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19) [6].

Таким чином, ми бачимо, що Конституційний Суд України, як це від нього і вимагається, підійшов до розкриття явища узурпації влади доволі ґрунтовно, виробивши в цьому питанні свій доктринальний підхід, який був закладений ще у його Рішеннях: від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, в якому проголошується, що відповідно до Конституції України повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможлиблює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов'язки)» [7]; від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003, де Конституційний Суд України визначає: «За Конституцією України Президент України як глава держави і гарант державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина наділений функцією забезпечення державної незалежності, національної безпеки і правонаступництва

держави. Його повноваження закріплені лише на конституційному рівні (статті 102, 106 Конституції України)» [8]; від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, де закріплено, що за Конституцією України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, органи якої здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Повноваження Верховної Ради України, як і повноваження Президента України, визначаються Конституцією України [9], (що потім було продубльовано і в рішенні від 17 грудня 2009 року № 32-рп/2009 [10]).

Надалі у Рішенні у справі про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 Конституційний Суд України зазначив, що утворення будь-якого органу державної влади можливе лише суб'єктами та в порядку, передбаченими Конституцією України [11]. А у Рішенні Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України“ від 28 серпня 2020 року № 9-р/20201 Конституційний Суд України зазначив, що видавши вищезазначений Указ Президент України вийшов за межі своїх повноважень, які мають легітимний вичерпний перелік, визначений Конституцією України, та порушив встановлене частиною четвертою її статті 5 обмеження щодо (здійснення) державної влади [12].

Отже, ми бачимо, що у рішеннях національного органу конституційного контролю отримали своє визнання ті дії органів державної влади, які несуть ризики узурпації влади і до числа таких віднесено:

- однобічне (незбалансоване) розширення компетенції Президента України шляхом наділення його невластивими повноваженнями, що суперечить засадничим положенням Конституції України;

- незбалансований поділ влади (збалансований поділ влади є основним засобом та неодмінною умовою запобігання концентрації влади, а отже, є інструментом проти зловживань нею задля адекватної реалізації прав і свобод людини і громадянина);

- нездійснення ефективного судочинства щодо актів Президента України та Верховної Ради України з питань призначення чи звільнення посадових осіб, що означає розгляд справ щодо конституційності зазначених актів у формі

конституційного судочинства, а щодо їх законності – судами загальної юрисдикції.

Водночас зазначимо, що як свідчить практика державотворення Росії, є і інші складові, які сприяють узурпації влади. До числа таких слід віднести:

- відсутність конституційно-правового механізму чи неефективне його спрацювання щодо обмеження перешкоджанню надмірному зосередженню влади в одних руках, що має наслідком встановлення режиму особистої влади, не обмеженого жодними правовими противагами, коли відбувається фактична монополія на владу чи то з боку однієї особи, чи досить обмеженої групи осіб з відповідними наслідками зловживання такою владою. При цьому зазначимо, що на прикладі Росії можемо стверджувати, що таке зосередження влади доволі часто відбувається в руках неконституційних органів, які дублюють чи підміняють собою конституційні інституції. Частина таких неконституційних владних утворень формалізована, наприклад апарат адміністрації президента чи рада безпеки Росії, а частина існує як би «поза політикою» – на кшталт вузького кола приближених до президента осіб;

- проголошений, але не підкріплений балансом владних прерогатив принцип поділу влади, нівелізація системи стримувань і противаг, що сприяє формуванню системи політичного моноцентризму і перетворенню органів законодавчої та судової влади з окремих незалежних гілок влади в додаток панівної адміністрації, як правило глави держави. Так, в тій же Росії, розширення президентських повноважень і звуження повноважень інших гілок влади відбувалося як завдяки самим указам глави держави, так і федеральним законам і актам Конституційного суду, в тому числі через тлумачення ним Основного закону Росії;

- фіктивність проголошених конституцією цінностей, відірваність правозастосовної практики від Основного закону країни, відхилення такої практики від проголошених конституцією базових засад державотворення і правотворення, їх паралельне існування. В першу чергу порушуються такі важливі конституційні принципи як поділ влади, верховенство права, змінюваність влади, політичний, економічний, ідеологічний плюралізм тощо. В цьому аспекті важливо наголосити про дисфункціональність конституційного контролю, коли орган конституційного судочинства або ж самоусувається від здійснення своїх повноважень, вирішення важливих питань державного будівництва, дотримання приписів конституції суб'єктами владних повноважень або ж приймає рішення на користь «панівної» верхівки влади, захищає її інтереси і таким чином, головне призначення цієї інститу-

ції – неухильне дотримання приписів Основного закону – стає фікцією;

– грубі порушення прав і свобод людини, при цьому це стосується як особистих (громадянських) прав і свобод, так і соціальних, економічних, політичних (право на життя, на честь і гідність, на свободу і особисту недоторканність, на невтручання в особисте життя, збиратися мирно без зброї, на власність, на справедливе соціальне забезпечення, на працю, на відпочинок, на охорону здоров'я тощо);

– ліквідація опозиції, знищення інститутів громадянського суспільства (політичні партії, громадські організації), взяття під контроль засобів масової інформації, внаслідок чого відсутній ефективний механізм громадського контролю за владою;

– прийняття недемократичного законодавства про референдум з метою імітування народовладдя і виборчого законодавства, яке обмежує демократичність виборів і гарантує перемогу на виборах правлячій партії, коли саме формування представницьких органів публічної влади стає об'єктом для маніпуляції;

– тривала незмінюваність політичної еліти, що частіше всього відбувається завдяки внесенню відповідних змін до конституції.

Хочемо відзначити, що названі нами складові узурпації влади найбільш яскраво проявилися в Росії, коли у 2000 році до влади прийшов В. Путін. Саме в цей час відбувається повномасштабний наступ на засади конституційного ладу країни, розширення повноважень глави держави через вироблення нової моделі федерального устрою Росії, схеми взаємовідносин президент – парламент – уряд – суди, запровадження політичного режиму, що ґрунтувався на переформатуванні проголошених основним законом мети, завдань, форм і методів внутрішньої і зовнішньої політики.

Зокрема, узурпація влади у сфері федерального устрою країни відбувалася шляхом трансформації конституційних принципів державного устрою Росії через:

- перехід федерального законодавства від рамкового до всеохоплюючого та уніфікованого законодавчого регулювання;

- зміну співвідношення повноважень щодо предметів спільного ведення на користь федерації;

- скорочення переліку предметів залишкового ведення суб'єктів та обсягу їх регулювання;

- створення цілого ряду позаконституційних механізмів федерального втручання та позаконституційних державних органів його здійснення;

- фактичну відмову органу конституційного контролю від використання для вирішення

конфлікту між центром і суб'єктами федерації спеціально передбаченого конституцією способу – спору про компетенцію.

Вироблення нової моделі взаємовідносин президент – парламент – уряд – суди здійснювалося завдяки впровадженню та реалізації поза конституційних форм впливу на демократичні інститути – референдум та вибори – та опосередковано на російський парламентаризм, зміні порядку створення та реєстрації політичних партій, що різко звузило право громадян на об'єднання, розширенню повноважень президента з метою утримання контролю за урядом і судами.

Окремо варто зупинитися на порушеннях прав людини в часи правління В. Путіна. У цей період почалося запровадження антиконституційної практики кримінально-правового переслідування громадян з корисливою та політичною метою. Ця практика досить швидко набула характеру масових кримінально-правових репресій, особливо після чергових парламентських виборів 2011 року і обрання В. Путіна на третій термін весною 2012 року, коли різко зросла громадська активність громадян. В цей час були посилені санкції за участь громадян у публічних заходах та обмежено право громадян збиратися мирно й без зброї, ще більше почали обмежуватися свобода слова і дискусії у засобах масової інформації та інтернеті, змінилося трактування забороненої політичної діяльності, з'явилося поняття іноземного агента, поняття «небажаних іноземних організацій», «антиросійська пропаганда» (якою визнається будь-яка критика влади). Все це було багаторазово посилено ще більш одіозним трактуванням положень законодавчих нововведень у підзаконних актах правоохоронних органів та практикою їх застосування.

Не можна залишити поза увагою і неконституційність аншлюсу Росією Автономної Республіки Крим, яке відбулося з грубими порушеннями конституційного законодавства. Більше того, було порушено ч. 4 ст. 15 Конституції та поставлено під сумнів пріоритет міжнародного права в російській правовій системі.

Вершиною узурпації влади В. Путіним стала конституційна реформа 2020 року, яка незважаючи на те, що охоплювала різні аспекти конституційного будівництва, була спрямована на подальше впровадження недемократичного політичного режиму, що має ґрунтуватися на переформатуванні проголошених Основним законом завдань, форм і методів внутрішньої і зовнішньої політики країни, і переслідувала головну мету – це продовження перебування при владі В. Путіна через обнуління термінів його перебування на посаді президента.

Таким чином в результаті постійної модернізації конституційного законодавства Росії від-

булася практично повна ерозія конституційно-правового поля Росії завдяки чому інститут президенства опинився поза межами системи поділу влади, що призвело до того, що В. Путін як глава держави – одноосібний державний орган з невеликим апаратом, який забезпечує його діяльність – дуже швидко перетворився на самостійну гілку влади, яка постійно розширяла свої конституційні повноваження на шкоду решті гілок влади, фактично нівелізуючи їх. По суті, було ліквідовано на лише систему стримувань і противаг, а самі гілки влади, чим у Росії створено умови для монополізації політичного та економічного життя суспільства, посилено вплив президентської влади та необмежені можливості контролю за всіма сферами функціонування держави і суспільства.

Звідси можемо зробити **висновок**, що узурпація влади в Росії характеризується тим, що інститут президента втратив ознаки демократично сформованого органу державної влади. В. Путін зосередив у себе повноваження, що засвідчують явне присвоєння ним владних функцій інших органів влади, перевищення повноважень, зловживання владою, припинення конституційно створених інститутів, органів і легітимно призначених осіб, порушення цілого ряду законодавства, яке регламентує статус, функції, компетенцію, форми та способи діяльності вищих органів влади, встановлення жорсткого контролю та використання інших важелів впливу на діяльність як національних, так і федеративних органів публічної влади. Це супроводжується політичною корупцією, використанням різного роду підкупу представників влади і державних службовців, змовою В. Путіна з представниками інших гілок влади, фракціями парламенту, що маскується під виглядом політичного суперництва.

Різноплановий характер узурпації влади в Росії В. Путіним на конституційному рівні проявився у нівелізації Конституції як Основного закону держави і суспільства та ядра правової системи й:

- у масових порушеннях визначених Основним законом країни прав і свобод людини і громадянина;
- у трансформації встановленої конституцією форми правління;
- у зміні встановленого конституцією державного устрою;
- у запровадженні недемократичного політичного режиму, що ґрунтується на реформатуванні проголошених основним законом мети, завдань, форм і методів внутрішньої і зовнішньої політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мойсик В. Конституційність як предмет конституційного контролю і правосуддя.

Вісник Конституційного Суду України. 2021. № 5. С. 74–81.

2. Мисливий В.А. Кримінальна відповідальність за узурпацію влади. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 220–225.
3. Юридический научно-практический словарь-справочник (основные термины и понятия) / Скакун О.Ф., Бондаренко Д.А. / Под общ. ред. профессора Скакун О.Ф. Харьков: Эспада, 2007. 488 с.
4. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] /ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. Т. 6: Т-Я. 768 с.
5. Головатий М. Узурпація влади / Політологічний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. К.: МАУП, 2005. 792 с.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України) від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-03#Text>.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України) від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v022p710-03#n23>.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпункту «а» пункту 2 статті 5, статті 8, абзаців першого,

- другого пункту 2 статті 23 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», указів Президента України «Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю» та «Про підвищення ефективності діяльності Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю» (справа про Координаційний комітет) від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-04#Text>.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, шостої статті 127, частини п'ятої статті 128 Закону України «Про судоустрій України», указів Президента України «Про Державну судову адміністрацію України», «Про Положення про Державну судову адміністрацію України» від 17 грудня 2009 року № 32-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v032p710-09#Text>.
 11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#Text>.
 12. Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України“ від 28 серпня 2020 року № 9-п/20201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-20#Text>.